

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 1992, 12e jaargang nr. 3

Dialect

Verspreiding van dialecten

De verspreiding van de dialecten van het noorden van Nederland is een proces dat al eeuwenlang aan de gang is. Het is een proces dat voortdurend aan de gang is en dat voortdurend aan de gang is.

grueles

Een uitgave van de stichting 'GRUELES' september 1992, 12e jaargang nr. 3

Voorwoord redactie

De vergunning voor de herbouw van het puthuisje bij de molen was ternauwernood binnen, of de mei stond er al op. De inscriptie op de "eerste steen" moet nog gebeiteld worden.

De ontdepte put heeft zijn waardige bekroning gekregen.

Groot succes was ook de fototentoonstelling van de Grote Bronk. Er zijn nog exemplaren te koop van de teksten van de bronkliederjes bij: W. van Wel, drogisterij Dassen, café Robert Spronck en bakkerij Van de Weerdt.

Verder in de aanbieding, te koop bij Gilles Jaspars:

- Groéselder Diksjenèr (incl LP) f 50,--
- Jubileummunt f 50,--
- Lësplenske f 10,--
- Groéselt vreuger f 10,--

Mocht u met de kermis vrienden of familieleden op bezoek krijgen die nog niet geabonneerd zijn op dit tijdschrift (de redactie kan zich dat eigenlijk nauwelijks voorstellen) dan kunt u hun alsnog een abonnement cadeau doen. De voorgaande afleveringen van deze jaargang worden uiteraard bijgeleverd.

Vuur zièn ôs bié de muülekes.

De redactie

Bij de voorpagina

1992. Ingang De Graaff. Rijksweg 6.

Dialect

Zichte

Op 'nne zoondigenoon nao de vesper zaot Zjeuf mêt Merie aon de kuüketaofel te ète. "Merie, ich gaon dalik 'ns lore of 't koèn riép ès vuur dis wèk te zichte", zaag 'r terwyl 'n kréntemiksboëtram mêt twie sjöpfe van han vas heel en grote buf droét biët. "Daan nèm ich Bello 'ns mêt: d'n dok dè 'r ién Ekkelder hae gegoûwe. " 'nne Këttelhoond vuur oonder 't sjop", zaag 'r. Mêt z'nne moond voûl leep 'r nao ater. Dè geziejd hèt wêlt oûch zichte. Fréns zaot op ze gemäok mêt 'nne havve kômmel basterddikke nêve de mêshoûp en sjpyde toezjoer de këne oét. Z'nnen hoond, 'nne Cocker Spaniel, laog mêt de kop tösje z'n vëurpuu vuur z'n veuj. Eker mènes hèt z'n eigen ammezäosie. Zelf zaag Fréns dëkker: "Bèr hié nêve zoûw zegke: eker gek ès anders". "Ich gaon 'ns lore of 't koèn good ès", zaag Zjeuf. Fréns sjpyde mêt 'nnen hoûp aambras de zoevëlste kën oppe mêshoûp." Ich hoert Zjang hié tiëngenuöver de vurige wèk al de zich haore". Bello haw Zjeuf hure aonkoëme en kaom rammelenterre mêt de këttel oét z'n kouw. Grommenterre sproûng 'r langs Zjeuf op dè 'm mêt oétgesjprejde vinger kërde en oonder z'n moujl vrèf. "Jao, jao, de gèis mêt, haaw dich noé mer sjtel", zaag 'r terwyl 'r 'm los magkde.

Ater ién de sjtraot voert Kolla, mêt Berta ién de sjees nêve zich zitte, langs Zjeuf op wëg nao ze broor Fons ién Te Bannet. Berta mêt 'nne laach op ze gezich van oer tot oer. Fons z'n vrouw bläojerde ién Te Bannet toezjoer rond: "Dè oét gen daal ès hié gewès". Weer koëme sjtute en luüges bringe".

Mêt e geveul van blydsjap, oonder 'n blaw loch mêt witte sjëupkes, trok Zjeuf 't Vroendel ién. Leenks en rés loorde hër uöver de hegke de wejje ién. E përd sjoorde z'nne awwen helle kop aon 'nne krommen appelboûm, terwyl Zjeuf

zich 'n segaar aonmagkde. D'n hoond leep daotiëngenuöver 'n wej ién en sjnuffelde aon 'nne mouthuüvel. Aon d'n Helwëg trof 'r Lange Pie, 'nne èivellige, kolèrige mën's mèt peundraod ién z'n hert. Hër wäor ömmertoúw kort aof en sjagkerneerde zich mèt aal, doer de zörg en doer 't wérk. Ze kalden ies uöver 't wèr en 't nou'ts van 't duerp. Pie luchden 'ns aon z'n klak. "Wat heb ich gehuurd? Môtte de lûij 't laand en de wejje laote goën ligke wat ze van Fréns gepaach hebbe?. "Noé brik mich m'nne kloomp", zaag Zjeuf. "Oe köms dich dao bié?" "Ja, dat heb ich hure vertelle". Zjeuf trok z'n sjoüwers op, heef mèt 'n haand e loëk ién de loch. "Pie, es dich ién zäoke van aander lûij geïntereerd bis, zal ich dich dat 'ns laank en brèid oétrèin legke. Dao ès gèine kaal van dat de lûij dy van Fréns en Merie gepaach hebbe dat môtte laote ligke. Ich zek neet: noets. De wèts soms neet es de jóunges get henniger zién. Meh neet ekerèin dè gepaach hèt, wèt dat. Dao heb v'r mèt die lûij uöver gekald en dao hebbe ze begrip vuur. Wèts te wat waol woer ès? Dat v'r de wej van Dries van de Sjuinse ién 't Rekaat hebbe gegoüwe." "Allebenëur! Dan ès bekaans 't gaans Rekaat en 't haaf Vroendel toch van uch." "Jao", zaag Zjeuf, en heef gesjaggerneerd 'n haand vuur z'n öuge. "Aal wat ich noé zeen, ès van mich. Noé kën's te dat ién 't duerp goën vertelle". Pie heef 'ns mèt z'nne waandelsjtek doer de niétele. Griélaächden 'ns. "Dich hebs bié Merie en Fréns toch good d'n vot ién gedriejd.". Zjeuf riët zich op, trok mèt 'nnen hoüp allegäosie z'n brook op en sjpyde giftig tössje de St Jansblomme. "Ich zal dich 'ns get vertelle. Dat dié vajjer érm wäor, dao kën's te niks aon doén. Meh dat dié sjoenvajjer érm wäor, dat bis te zelf sjuelde". Zjeuf reep op d'n hoond. "Bello, kom, v'r goën wyjer". "Zjeuf nëm mich neet koelik, ich heb 't öuch mer hure vertelle". Zjeuf driejde zich nog 'ns öm. "Dao wörd zoe vèul verteld". Opgejaog doer de Lange Pie z'nne kaal leep 'r mèt groete trèj doer de möl Vroendelswëg aof. Bié eker voot dè 'r neerzat göunge z'n sjoon aon 't zich verloere ién e wuekske sjtöp. 't Gesjpuels van d'n hoond dè tiëngen 'm op sjpröung, magkden 'm weer röstig. Aon de Gröb fladderde piépele wie vallende bläojer boëven 't kroéd dat tössje de érpele sjtoúng. D'n aosem van de bos bloos uöver 't koën dat krikkelenterre golfde wie de zie. Doer 't

greun van de bos wäoren hié en dao witte vlekke te zién van 't hoés aon de Beuk zjus es of kebouters de waas oéthange. Ién de rèin tössje de érpele en 't koën sjtoúng e laank leent van kolblomme, koënblomme, zémp, kamille en aander blomme. 't Greun wäor oét de koën-aore getrokke. Zjeuf pagkde 'n goüdkleurige aor mèt veer ryje koënder en 'n 'n lang kaofnaold ién z'n han. 'r Puüterde e päor koënder droét, duijde ze ién z'nne moond en leep e päor meter wyjer terwyl 'r mèt 'n haand uöver 't koën göung of 'r e klejn keend kèurde. Oetejndelik wäor 't ze broed en nog get mie. Wie 'r gekonstateerd haw dat 'r kòs zichte trok 'r op de koujl aon. Aon 't krúiske van St Amanduswëg kaom 'r Baaltes tiënge dè mèt Fien en de keender aon 't waandele wäor. "Dag Zjeuf". "Dag allemaol. 't Es good wèr hûi, dao môt v'r vaan próffetere". Baaltes knipperde 'ns mèt z'n öuge tiënge de zon. "Of 't muerge nog zoe ès, wèit ich neet". "Jao", zaag Zjeuf. " 't Hèt sjëupkes ién de loch". Baaltes wis nog neet ziëker of 'r muerge de gës göung miéte of dat 'r 't koën göung aofdoén. Dè maan wäor altiéd oonziëker. Es 'r oét 't véld kaom wäor 'r oonziëker en leep 'r zich oonziëker tiënge de taofel en de sjteul aon. Trok 'r mèt de hermenie op, oevan 'r bié 't besjtuur wäor, daan wis 'r mèt z'nne hoege zyje gèine raod of 'r 'm mós opzitte of ién z'n han hawe. D'n hoond wäor mèt z'nne kop doer 'n duünehek aon 'nne pool aon 't lepsje. Zjeuf leep doer, zaog aon de koujl dat 't koën riép wäor en göung hëivers.

Bié hön koëme zaote Merie, Fréns en Nikkela vuur 't hoés aon de sjtraot. Nikkela, de pèrdsknéch, wäor bié ze möjer ién Iepe gewès en haw wie gebruikelik 'n flés zjenever mèt krège. " 't Koën ès riép", zaag Zjeuf. "Fréns, es dich noé muerge 't zichgetuúg biéèin zeuks en de zichte kën's haore, daan plök ich mèt Nikkela de Basterddikke aof. Daan goën v'r uövermuerge zichte".

Uövermuerge wäor Nikkela öm haf vyf truk mèt 'n sjläogker klie, mësnaot van d'n doüw. Merie haw sjpek gebraoje en de pan midde oppe taofel gezat. Terwyl d'n èine nao d'n aandere e sjtök broed ién de pan sopde, sjteet Door zich ién. Zjeuf haw 'm gevraag vuur mèt te zichte. Mèt hön dryje trokke ze, de sjtruujhood op, 't Vroendel ién. Eker 'n zich op hönne nak. 'nne Reem öm oe 'n hoën van 'n koo aon höung mèt azién drién. Dao doege ze de sjliépsjtèin

ién. Nikkela droog e kruúkske mêt aad beer van 't vâot oét de kalder. 'n Vuurroej opkoëmende zon ater de bos zat de loch ién braand. "Gooj zon", zaag Zjeuf. "Vuurluepig blyf 't druug, meh ze gèit waol branne". Zjeuf kôs zjus zoe vèul soerte zon es de Eskimoos soerte sjnie. Boere wâore vergreujd mêt de nateur. Ze kôste allerhande sjnie, rënge, zon, weend en 't boëten en bënneste van e vérke bié naom.

Ién 't Vroendel hoúng d'n doúw uúver laand en wejje. 't Wâor zoe sjtel wie òm e zusterkloester ién 'n niévelige kaw naach. De hoers de keu mêt hön lang toúng 't grâos aoftrêkke. Nikkela dúijden 't kruúkske mêt beer drykwért ién de grond en goejde nog get kroéd drop. Dao goúnge ze aon de geng. Sjits, sjits, sjits, goúng de zich doer 't koën dat roésjend oonder de zichhaok veel. Zoonder op te lore heve ze mer doer. " 't Sjnyt noé good mêt d'n doúw", zaag Zjeuf. Door sjtoúng ién de vuerm van 'n haf maon de zich te sjliépe. Dè maan wâor kroomp van 't wërke. Es 'r ién 't bed laag wâor 't of 'r réchop zaot of dat 'r mêt de bejn ién de hude laag. 'r Vertelde aon ekerèin dat 'r ién Rolduc 'nne joúng vuur pesjoer aon 't liere haw. "Dè kômp nog zjus hèivers es 'r sént nudig hêt", zaag 'r. De zon kaom hoeger en hoeger en begôs wèrm te wërde. Om nuúgen oor kaom Nêt, de naobersvrouw, mêt Fréns de koffie bringe en beende. Fréns droog e blaw ge-emaljeerd

koffiemuetsje, Nêt d'n érmkuerf mêt 'nne blawwe rutekes haanddook op ligke. Ze aote zich de nudige boëtramme mêt druug sjpek en goúnge weer aon de geng terwyl de liewèrk hoeg ién de loch z'nne zaank es goúwe rënge uúver 't laand leet valle. Tiënge de noon sjtoúng de zon bekaans réch boëve hön. Fréns haw de knuep aof en zaot mêt 't koffiemuetsje op z'nne sjoet en de bejn ién de zon ater 'n kas. Nâot van de zjwèit heve de zichters mer doer. Sjits, sjits, goúng mêt de rése haand de zich doer 't koën. Ién de leenkse haand de zichhaok oe ze 't koën mêt opluchde en biéëin hele. Daan trokke ze 't koën mêt de zichhaok tiënge hönne leenkse kneej. Dat herhaolde ze e pâor kier en ze goejden daan mêt de zichhaok en hönne rése voet de gerf ater zich op de sjtôppel. 't Loude d'n Engel des Heren. "V'r goën hèivers ète", zaag Zjeuf.

Merie zat 'nne këtél sôkkermoos mêt êrpele onderèin en 'nne petiel gekoëk sjpek oppe taofel. Aon 't ênd van d'n Engel des Heren vuur 't ête zaag Nikkela neet "Amen", meh "Aon 'm". Naodat ze ién de käomer get gesjlaope hawwe, Zjeuf ién de rouksjtool mêt de Limburger Koerier uüver z'nne kop, en Nikkela mêt de kop oppe taofel, goûnge ze òm twie oor weer nao 't véld, de manslúij mêt moosbläojer onder de sjtruuhood, Nêt 'nne roejen dook op z'nne kop. 't Véld laog te gleuje ién de zoëmerzon. 't Säop koëgkde ién de búim. Nêt trok oét eker gerf 'n haamfel koën en drijde dat ién èin. Mêt 'nne rôf doeg ze de baand òm de gerf en knöpde ze touw. Vuur te deenke aon pyng ién hëure rök wäor gèinen tiéd. Zoonder te lëtte op kepotte han van 't sjtruu en de distele sjnapde ze weer gaw 'n aander, terwyl de hits boëve 't laand trilde. Om veer oor kaom

Merie mêt de koffie en de boëtramme. Broed mêt druug sjeenk en druug braotoësj. Ze gehde: "Leven hiemel, wat 'n hel". Aachter de kaste, oét de zon, zaote ze te ête. Door mêt de moond voûl, hõmp oëpe en 'nnen näovel wie e sjluûtelloëk, zoe zjwert wie kaol, weengdke nao Zjeuf: "Hebs te dat gehuurd? De baoj haw lês Nölke aon de sjtäosie, e persés gemak. 'r Haw gèi leech aon z'nne fits. Noe ês 'r vurige wëk vuur 't geréch gewès. De réchter vroeg 'm: Hoe kwam dat? "Nölke magkden 'n voesj of 'r 'nne dikken êrpel ién z'n haand haw en heel dy vuur de réchter. "Ze ês mich oétgeweijd, ich heb 'm gezaach: veul mer aon de kop, dè ês nog wèrm. Meh hër verrègkden 't vuur te veule". De réchter knigkden 'ns. "Twee gulden boete, U kunt gaan".

Om aach oor, wie aal gekas wäor, goûnge ze hëivers. Bié hön vele ze ater de taofel oppe baank wie 'nne dè doer z'n kneje zak. Ze aote hön lemmekepap en goûnge sjlaope. Muerge wäor 't weer vreug däog.

Gus

Reeën in het Savelsbos

Lang heeft er onzekerheid bestaan over het wel of niet voorkomen van reeën als vaste bewoners van het Savelsbos. Er werden wel eens "grote" dieren gezien of moeilijk thuis te brengen sporen gevonden, waarover dan fantastische verhalen werden verteld. Zo werden een abnormaal grote vos en een rare hond gezien. Sporen werden toegeschreven aan een loslopend schaap. Zelfs jagers werden gealarmeerd omdat er wilde zwijnen in het bos waren verdwaald. De laatste jaren is echter steeds duidelijker geworden dat reeën het Savelsbos als vaste stek hebben gevonden. Ongeveer tien jaar geleden werd het eerste reekalfje in een weiland in Gronsveld aangetroffen, helaas niet door verstandige mensen maar door een stropende hond die het diertje "braaf" bij zijn baas afleverde! Bij een reeëntelling die dit voorjaar is uitgevoerd door de wildbeheerseenheid "Savelsbos" is komen vast te staan dat in het Savelsbos ongeveer 40 reeën een leefgebied hebben gevonden.

In dit artikel wordt het ree, het voor onze streken grootste in het wild levend zoogdier, aan u voorgesteld. Het ree, Latijnse naam: *Capreolus capreolus*, is geen jong edelhert, maar een hertesoot op zich. De schouderhoogte van een volwassen ree bedraagt 65-75 cm. De lichaamslengte varieert van 110-125 cm. Het ree heeft een zeer korte, van een afstand bijna onzichtbare, staart van 2-3 cm. Het gewicht van de bok (het mannetje) varieert van 20-25 kg, de geit is doorgaans iets lichter. Bij het ree draagt alleen de bok een klein gewei van 20-25 cm hoog. Als regel

is dit gewei bij een volwassen bok fraai gepareld en vertakt aan voor- en achterzijde, zodat het in totaal zes enden telt. Het aantal takken geeft dus geen informatie over de leeftijd van de bok.

In het najaar werpt de bok zijn gewei af om in de wintermaanden weer een nieuw gewei op te bouwen. Dit gewei wordt gevormd in de bast: een behaarde huid om het gewei die afsterft en aan jonge boompjes afgeveegd wordt wanneer de opbouw van het gewei is voltooid.

Reeën verharen twee maal per jaar, zijn 's zomers roodbruin en 's winters grijsbruin. Naast de normale bruine kleuren komen ook wel eens andere kleuren voor van grijs tot zelfs gitzwart. Onder de zeer korte staart draagt het ree een licht gekleurde haarkrans, de zogenaamde spiegel. Bij de bok is deze niervormig, bij de reegeit hartvormig en voorzien van een neerhangend haartoefje, de schort. Aan deze verschillen in de spiegels kunnen de geslachten ook in de wintermaanden worden

herkend. Reeën zijn in hun tweede levensjaar geslachtsrijp. Normaal krijgt een reeget twee jongen, soms één, bij uitzondering drie of meer. De eerste worp van een reeget (smalree) is meestal één kalf. Geheel uitgegroeid is een ree op de leeftijd van drie tot vier jaar. Werkelijk oud is een ree van tien jaar of ouder. Het ree komt in nagenoeg alle Europese landen voor. In Nederland is de totale populatie na de oorlog sterk toegenomen, deze wordt nu geschat op 35.000 stuks. Het ree kan zich in elk type landschap vestigen als er maar voldoende rust, voedsel en dekking aanwezig is. Als reeën eenmaal in de gaten hebben dat ze op een bepaalde plaats weinig door mensen of honden gestoord worden, komen zij zelfs dicht bij de huizen voor. Zo is het zeer wel mogelijk dat in de toekomst reeën zich vestigen langs de Maasoever.

Reeën zijn herkauwers. Zij laveien (eten) 's morgens vroeg en 's avonds tegen de schemering. Het voedsel van reeën is zeer gevarieerd, zij eten bladeren en knoppen van bomen en struiken, grassen, kruiden en mossen, maar ook eikels, beukenootjes, fruit en zelfs paddestoelen. Misschien is dit laatste wel de oorzaak dat we zo weinig morieljes meer vinden in het Savelsbos. Reeën ruiken deze paddestoelen waarschijnlijk al op grote afstand, een gave die na Sjarel Jaspars niet meer bij de mens is aangetroffen.

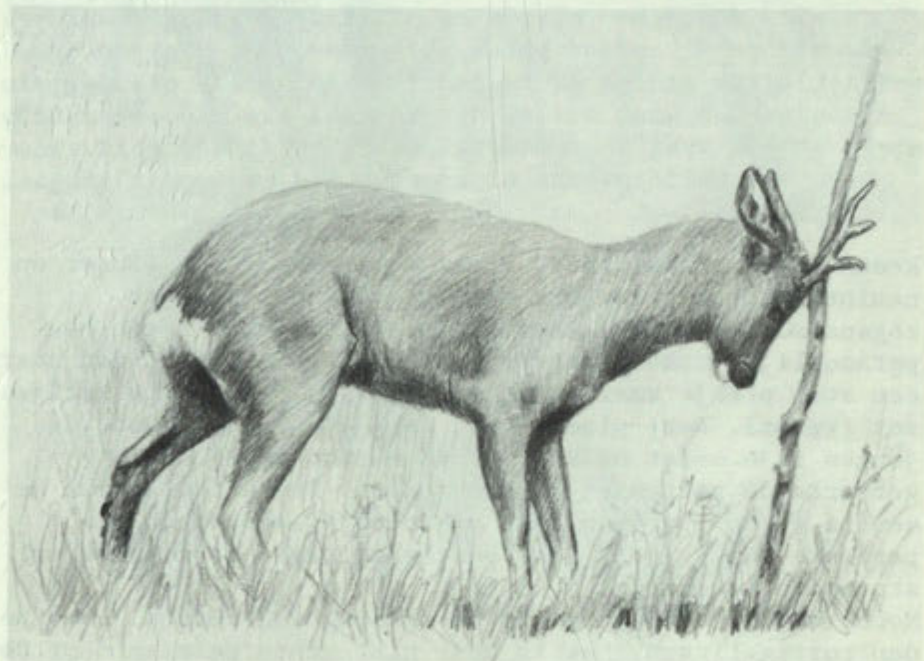
Dekking vinden reeën vooral in dichte loofhoutbosjes of hoge ondergroei in het bos. Ook vinden ze beschutting in cultuurgewassen als maïs, koren, en in hoge grassen. Bij het oogsten komt het dan ook regelmatig voor dat reeën door maaimachines gedood worden.

Reeën leven vooral in de zomer solitair. In de winter en nawinter komen reeën ook wel in groepjes voor, de zogenaamde sprongen. Rond begin april zoeken reeën hun persoonlijke zomergebieden weer op. De geit gaat dan naar een stil plekje waar ze in mei/juni haar gevlekte kalfjes zet (werpt). Deze plaats moet een schuilplaats voor de jongen zijn omdat de kalfjes de eerste weken na de geboorte de geit niet kunnen volgen. De kalfjes geven de eerste weken nog geen geur af en zijn, mede door hun perfecte schutkleur, goed beschermd tegen roofdieren en stropende honden. Mocht u ooit een kalfje in de dekking aantreffen, laat het dan rustig liggen, het is heus niet achtergelaten door de moeder.

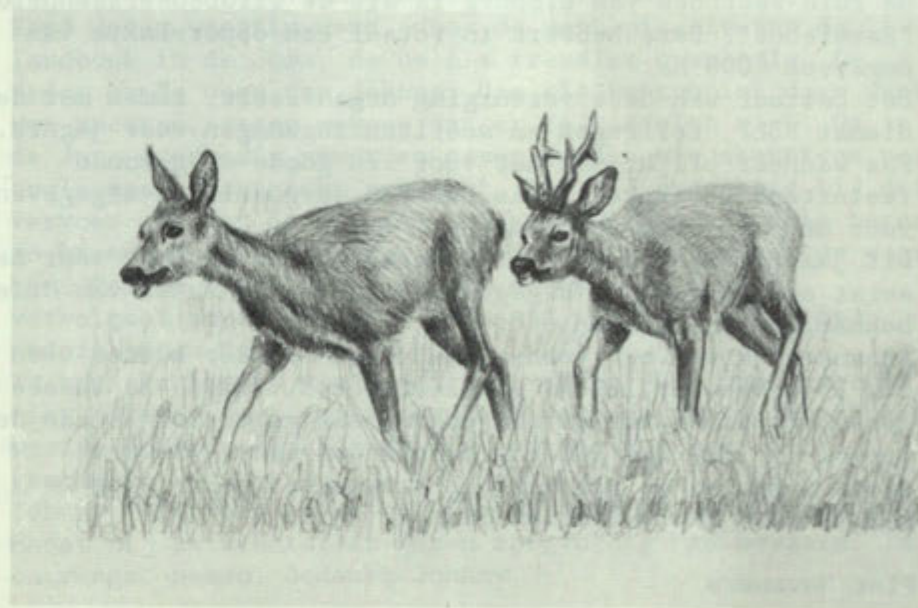
In het voorjaar bakenen de bokken hun territorium af door het uitzetten van geursporen vanuit klieren op hun voorhoofd en achterlopers (achterpoten). Jonge boompjes worden dan vaak beschadigd doordat de bokken met hun gewei langs de stammetjes schuren, het zogenaamde vegen. Andere bokken, meestal jonge, die in hun territorium voorkomen worden vaak fel verdreven en moeten een andere plaats gaan opzoeken. De verdreven bokken gaan zwerven en kunnen gemakkelijk slachtoffer van het verkeer worden. In Gronsveld en omgeving zijn vanaf januari dit jaar al drie reeën gedood door auto's.

In mei is een fietser op de Eckelraderweg in botsing gekomen met een overstekend ree. Een hulpmiddel bij het voorkómen van dit soort aanrijdingen is het plaatsen van zogenaamde wildspiegels. Dit zijn schuin op houten paaltjes geplaatste metalen plaatjes, die het licht van een naderende auto het bos in kaatsen. Een dier dat de weg wil oversteken schrikt van het licht en blijft staan. Juli en augustus is de bronsttijd van de reeën. De geiten

zijn in de periode van half juli tot eind augustus bronstig, zij scheiden geurstoffen af die de bokken lokken.

Zodra de partners elkaar gevonden hebben, begint de voorbronst die een uur tot een dag kan duren. De bok drijft de geit dan in kleine kringen rond een boom of struik. Geeft de geit zich gewonnen, dan treedt de hoofdbronst in, die drie tot vier dagen kan duren. In de eerste periode wordt de geit meermalen beslagen (gedekt). Het gedrag in de bronsttijd is sterk afhankelijk van de weersomstandigheden. Bij koud en winderig weer is de activiteit minimaal, bij zwoel, warm weer optimaal. Na de bevruchting ontwikkelt zich het eitje tot een kiemblaasje, dat in de baarmoeder blijft zweven. De ontwikkeling wordt geremd door het ontbreken van groeihormonen. Omstreeks half december worden deze weer gevormd en vanaf dat moment begint de ontwikkeling van het embryo. Deze gesplitste of verlengde draagtijd is een aanpassing aan de klimaatomstandigheden. Want zowel de geboorte als de bronst vallen in een gunstige periode wat betreft de voedselvoorziening. Beide zijn immers zeer inspannend en vragen veel energie.

Reeën kunnen op verschillende manieren aanzienlijke schade aan diverse landbouwgewassen toebrengen. Schade wordt veroorzaakt door het vegen, door het vertrappen en door het vreten van gewassen.

In het verkeer kunnen reeën ernstige ongelukken veroorzaken. Door de sterk toegenomen populatie vanwege het ontbreken van natuurlijke vijanden is het aan de mens om regulerend op te treden.

De verantwoordelijkheid voor ondermeer het beheer van het ree is in handen van de dienst Natuur, Bos, Landschap en Fauna (NBLF) van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Deze dienst streeft, samen met andere belangengroepen, naar het behoud van een goede en gezonde (ree)wildstand in een bepaald gebied, voor zover dit met het oog op de bescherming van de land- en bosbouwbelangen toelaatbaar is. Voor reeën is het van groot belang dat er een natuurlijke leeftijdsopbouw en geslachtsverhouding in een populatie aanwezig is.

Om deze doelstellingen te kunnen realiseren voor grotere beheersgebieden zijn wildbeheerseenheden opgericht. Dit zijn verenigingen van jagers die samen de verantwoordelijkheid dragen voor een bepaald gebied. Voor de zuid-westhoek van Limburg is dit de wildbeheerseenheid "Savelsbos". Deze beheert in totaal een oppervlakte van ongeveer 4000 ha.

Het bestuur van deze vereniging organiseert, samen met de dienst NBLF, tellingen en voorlichtingsdagen voor jagers. Pas wanneer blijkt dat het voor een goede en gezonde reeënstand noodzakelijk is, worden vergunningen afgegeven voor het schieten van reeën.

Dit jaar is aan de wildbeheerseenheid "Savelsbos" voor het eerst een vergunning afgegeven voor het schieten van drie bokken en vier geiten.

Afhankelijk van het voedselaanbod en de rust kunnen tien tot 15 reeën per 100 ha een leefgebied vinden. De ideale geslachtsverhouding is één bok op één geit. Het is aan de jagers om, met een gedegen kennis van zaken van een bepaald gebied en van de daar aanwezige reeën, zorg te dragen voor het juiste afschot.

Piet Huveners

Streekmuseum

Wat maog 't zien ?

In het vorige nummer waren twee voorwerpen afgebeeld. Informatie over de glazen pot met deksel, waarin twee openingen zitten, bleef helaas achterwege. Daarom weten we nog niet waarvoor deze pot gebruikt werd.

Het tweede voorwerp is een hoefijzer van een os. Van Johnny Reintjens vernamen we het volgende:

Eind jaren veertig werd, door de mechanisatie van de landbouw in de Jura, de os als trekdier overbodig. De vader en de ooms van Johnny, die als veekooplui daar vaak vee kochten, zagen meteen dat er te handelen viel. De in de Jura overbodig geworden ossen werden als slachtvee per trein naar Maastricht gebracht. Een bijzonderheid bij dat vervoer was dat de kop van de os met zijn kolossale horens zo breed was dat hij niet door de deuropening van de wagon kon. Daarom moest eerst de ene horen naar binnen, vervolgens moest het dier gedraaid worden, waarna de andere horen naar binnen kon.

In het slachthuis van Maastricht waren deze beesten ook niet alledaags en de imposante horens en aparte hoefijzers werden door de werklieden als curiosa mee naar huis genomen.

Johnny Reintjens kreeg ook twee ijzers en we mochten ze, nadat hij ze tientallen jaren zorgvuldig had bewaard, in ontvangst nemen. Bedankt Johnny.

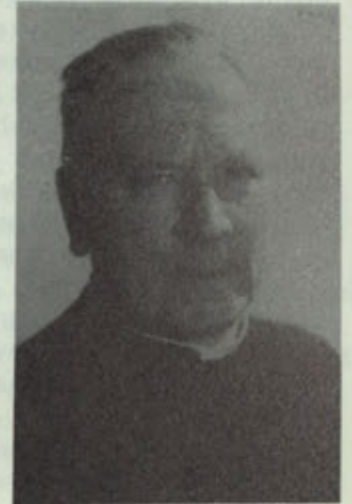

Het nieuw te raden voorwerp.

Reacties: Frans Huits tel 1683. John v.d. Weerdt tel 2667.

Kên d'r hön nog

Pesjtoer Creusen

Deze aflevering van Kên d'r hön nog wijkt af van de gebruikelijke. De afwijking bestaat vooral in het ontbreken van foto's. Noch de auteur, noch de redactie is bij machte geweest meer dan twee foto's van Pastoor Creusen te vinden.

Deken Jochems beschrijft een episode uit de tijd dat Creusen pastoor in Gronsveld was.

Johan Joseph Creusen werd geboren te Eijs-Wittem, op 17 februari 1879. Hij was ongeveer 10 jaar pastoor in Gronsveld. Pastoor Creusen overleed op 21 augustus 1948 te Margraten, waar hij ook begraven is.

De zanger van de Lieve Vrouw

Gemengd toneel, gemengd koor, gemengd zwemmen. Telkens duidt dat "gemengd" in deze combinaties op mannen en vrouwen "samen".

Vandaag terecht de gewoonste zaak van de wereld, maar in de jaren dertig, voor de oorlog en vlak na de oorlog, nog een terrein met valkuilen, voetangels en klemmen. Het moge duidelijk worden uit dit verhaal.

12 september 1944 werd Gronsveld zonder slag of stoot bezet door de oprukkende Amerikanen. Uit dank voor die bevrijding kreeg Bèr Hollewijn uit Maastricht de opdracht een toneelstuk te schrijven dat opgevoerd zou worden in het openluchttheater van die dagen "De Daolekääomers". Bèr Hollewijn schreef "De Zanger van de Lieve Vrouw". Vic Jaspars was de regisseur van het toneelgezelschap dat de uitvoering zou verzorgen. De rolbezetting volgt aan het eind van dit artikel. Zoals u daar kunt zien: gemengd toneel. Wij schrijven 1945 en Jos Creusen was pastoor. De uitvoering was een overdonderend succes. Vele reprises, want de stad kwam naar het dorp. Dat moest je gezien hebben.

Van september 1945 tot januari 1950 was ik kapelaan in Gronsveld. In 1947 vatte men het plan op, om vanwege het succes in 1945, andermaal "De Zanger van de Lieve Vrouw" op te voeren in de "De Daolekääomers". De repetities waren onder leiding van Vic Jaspars weer begonnen alsof er geen vuiltje aan de lucht was. Maar pastoor Creusen, die de eerste uitvoering, om welke reden dan ook, zonder enige interventie had laten verlopen, dacht daar nu anders over. Hij had de uitvoeringen van 1945 niet meegemaakt, had met die uitvoeringen ook geen enkele bemoeienis, maar was in die dagen wel "directeur" van de meisjes van de Katholieke Actie. De repetities waren in volle gang en op zekere dag kwam de voorzitter van de meisjes van de K.A. bij mij met de boodschap: "Mijnheer pastoor heeft mij gevraagd u te zeggen dat de meisjes van de K.A. niet mogen meedoen aan het spel "De Zanger van de Lieve Vrouw". Deden ze toch mee, dan moesten ze als lid van de K.A. geroyeerd worden want het was "gemengd toneel".

Ik heb toen geantwoord: "Je hebt gezegd wat je zeggen moest maar ik heb daar geen bemoeienis mee en als de pastoor daar bezwaren tegen heeft dan moet hij mij dat zelf zeggen. Hij is mijn buurman." De repetities gingen verder. Veertien dagen later kreeg ik de voorzitter andermaal op bezoek, met de zelfde boodschap, maar nu heel dringend: Ik moest de meisjes van de K.A. die meededen aan dit gemengd toneel, instantelijk vragen niet mee te doen. Deden ze dat toch dan dienden ze onverwijld als lid van de K.A. geroyeerd te worden. Van mij ook dit keer het antwoord: "Jij hebt je plicht gedaan, maar als de pastoor bezwaren heeft moet hij mij dat zelf zeggen."

Ik had intussen de gewoonte, althans op zaterdagmorgen, naar de pastorie te gaan om eventuele zaken te bespreken die in het pastorele veld van belang waren. Die zaterdag nam ik mij voor om de gerezen kwestie rond het meespelen van de meisjes van de K.A. op de pastorie aan de orde te stellen. Ik was geladen en begon: "Ik heb vernomen dat u er bezwaar tegen hebt dat de meisjes van de K.A. meespelen in "De zanger van de Lieve Vrouw". Ik was nauwelijks uitgesproken of de pastoor, die zich verantwoordelijk wist voor de goede zeden in zijn parochie, rees op uit zijn zetel en met stentor-stem liet hij mij verstaan dat ik de meisjes, die aan zijn verzoek niet wensten te voldoen, onverwijld diende te royeren als lid van de K.A. Op die stellingname was ik voorbereid en vervolgens ontstond er een gekrakeel dat ver buiten de parochie te horen was. Dat vond zijn hoogtepunt in mijn verweer: "Pastoor, ik aanvaard uw stellingname niet, ik ga in hoger beroep." In mijn argeloosheid dacht ik: je gaat in beroep bij de directeur van de K.A. in Limburg, mgr. Jenniskens, woonachtig te Meerssen. Maar de pastoor riposteerde: "Ik aanvaard geen hoger beroep dan de bisschop." Mijn antwoord: "Dan ga ik naar de bisschop." In gespannen stilte verliet ik de pastorie.

Op de maandagmorgen die daarop volgde ging ik met de fiets naar het station en met de trein naar Roermond. In Roermond gearriveerd bezocht ik eerst Theo Delissen, jaargenoot en mijn voorganger als kapelaan in Gronsveld, maar op dat moment kapelaan aan de kathedraal in Roermond. Hij aanhoorde mijn verhaal, kende pastoor Creusen, wist

met mij hoe mgr. Lemmens, de bisschop, over "gemengd" dacht, en gaf mij dan ook geen enkele kans van slagen. "Maar", voegde hij er aan toe, "je moet de bisschop wel bezoeken en als je de kous op de kop krijgt hoef je dat toch aan niemand te zeggen. Je bent niet naar de bisschop gegaan en geen haan die er verder naar kraait."

Ik met lood in de schoenen naar de Paredisstraat, naar het huis van bisschop Lemmens. Daar werd ik minzaam ontvangen en vertelde mijn verhaal. De bisschop luisterde en ik mocht vernemen: "Ja, die pastoor van jou is niet van de gemakkelijksten." En vervolgens: "Luister eens, heel het leven is gemengd en toneel is toch de weerspiegeling van het leven... Zeg maar aan de pastoor dat, als jij een oogje in het zeil wilt houden dat alles netjes toegaat, alles gewoon zijn gang kan gaan." Er viel een steen van mijn hart en met lichte tred verliet ik het huis van de bisschop en spoedde mij in de richting van het station. Maar naarmate ik Gronsveld naderde werd het mij zwaarder te moede. In Gronsveld gearriveerd dacht ik: als je nu de pastorie voorbijgaat, bel je nooit meer aan. De pastoor deed zelf open en ik deelde hem mee: "Ik ben bij de bisschop geweest."

De pastoor versloeg, want hij had nooit gedacht dat ik die gang zou maken. In de hal van de pastorie vertelde ik mijn onderhoud met de bisschop en ook dat alles kon doorgaan als ik maar zou toezien dat alles goed verliep. Dat had de pastoor allerm minst verwacht. Hij gromde wat en vond dat het dan maar zou gaan zoals het moest gaan....

Merkwaardig genoeg, mij werd niets kwalijk genomen, ik had gedaan wat ik gezegd had. Dat werd zelfs gewaardeerd. Niet ik, maar de bisschop was de schuldige.

Die zomer had "De Zanger van de Lieve Vrouw" andermaal groot succes.

Maar die zelfde zomer kwam de bisschop vormen in Gronsveld. Hij was reeds in de kerk maar de pastoor nog in de keuken. Ik liet de pastoor erop attent maken dat de bisschop reeds gearriveerd was. De pastoor slofte naar de kerk, de bisschop hield zijn toespraak en diende het Vormsel toe. Nadien kreeg de bisschop in de spreekkamer van de pastorie "'n boëteram mêt sjeenk" en kon huiswaarts keren.

1939. V.l.n.r. Pastoor Creusen, Keizer Wackers, Keizerin Germaine Degueudre (Bouchoms), Hofdame Tineke Houten (Houben), Hofdame Juliëtte Paquay (Frambach), Père Gilles Joskin, Piet Bouchoms.

Dit was de sobere, maar duidelijke reactie op de toestemming van de bisschop voor gemengd toneel in Gronsveld, anno 1947

P. Jochems, Heerlen

PERSONEN:

Arthur	Michel Dassen.
O. L. Vrouw	Marie v.d. Boorn.
Iwein	Jan Goessen.
Lunet	Aline Spronck.
Emide	Emma Janssen.
fra Leonard	Pierre Waber.
Francesco	Giel Ollissen.
Richard	Chretien Pinckaers.
Tristan	Jean v. Baal.
Erick	Gerard Goessens.
Boer	Andries Waber.
Duivel	Jan Bouchoms.
Nar	Pierre Pinckaers.
Gijsbrecht	Hubert Wolfs.
Plechtrudis	Jeanne Goessen.
Floris	Mathieu v.d. Boorn.
Sylvester	Michel Waber.
Ridder Gozewijn	Hubert v.d. Boorn.
Adelbrecht	Madelène Pinckaers.
Br. Ignas	Hubert Goessen.
Prior	Ferdinand Schrijnemakers.

en verder ± 50 Figuranten.

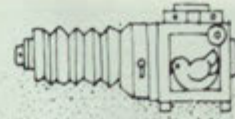
Koren en reien van maagden en kinderen.

Costuums: Zuid Limb. Toneel.

Grime: H. Hofman — Pécasse — Hitz.

Fotocopie van de authentieke aankondiging van de rolbezetting.

Foto

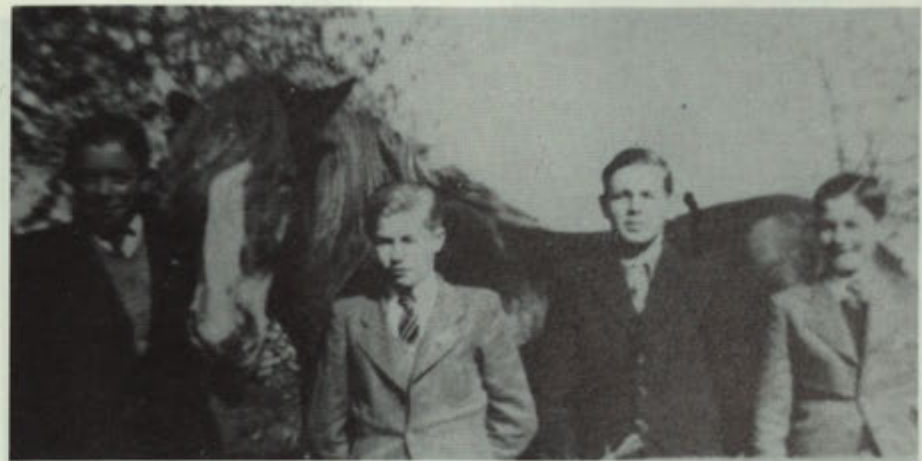
1956-1957. V.l.n.r. 1 ? 2 ? 3 Paul Smeets (?) 4 Willy Schiepers 5 Elly Schreurs (Wolfs)
6 Mia Starren (Pachen) 7 José Soudant (Beenen) 8 Bertie Peeters (Uffink).

±1960. Achter v.l.n.r. Piet Soudant, Willy Olslagers, Bert Janssen, Jacky Theunissen, Jo Janssen, Nico Cruts. Voor v.l.n.r. Piet van de Weert, Willy Peeters. Op de achtergrond Zjêf Loyens.

±1930. V.l.n.r. Zjozêf Pinckaers, Jan van de Weert, Arnold Spauwen, Jan Habets, Pierre Jacobs. Achter: Pierre Kempener.

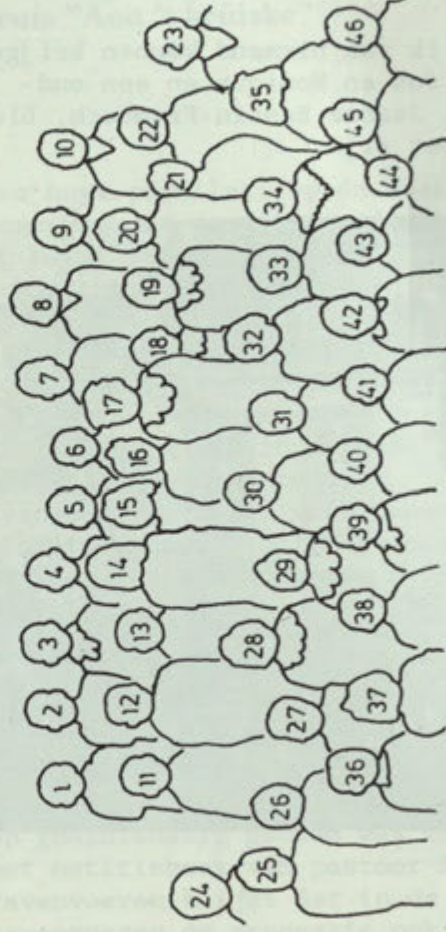
±1940. V.l.n.r. Colla Halders, Bêr Goessen, Piet Roosen, Jean van Baal.

1932. Zomers tafereel. De familie Broex.

Lagere School Gronsvelt ±1907

1 Sjarel Schrijnemaekers 2 Zjaak Peusens 3 Bèr Waber 4 ? 5 Freens Hollanders 6 Bèrke Waber 7 Dries Soudant 8 Zjeng Janssen 9 Zjaak Houben 10 ? 11 Pierre Kempener 12 Haj Willigers 13 Sijtes Doyen 14 Lies van den Boorn 15 Nèt Janssen 16 Lyda Peusens 17 Bèrb Schrijnemaekers (Devue) 18 Nèle Schrijnemaekers (Van den Boorn) 19 Anna Schrijnemaekers (Goessens) 20 Nèt Dassen (Gorissen) 21 Wiske Dassen 22 Fien Dassen (Debeij) 23 Meester Bartholomeus 24 Juffrouw Schuren 25 Janna Damzo 26 Fie Damzo (Klinkenberg) 27 ? 28 Maj Goessen 29 Lieske Goessen 30 Lies Hollanders 31 Marie Hollanders (Lebon) 32 Anna Delliège 33 Marie Delliège 34 Liza Jacobs (Waber) 35 Marie van Caldenborgh (Doyen) 36 ? 37 ? 38 ? 39 Bèr Doyen 40 Zjèf Willigers 41 ? 42 Zjeng van Caldenborgh 43 Frans Peusens 44 ? 45 Nèt Willigers 46 Anna Heuts.

Geziën

Een binnenpleintje, net niet te zien vanaf de weg, dat was de foto van de vorige keer.

Rijksweg 220 in Rijckholt en Jos en Monique Vollebregt wonen hier sinds maart 1988. Na een gesprek met hen wist ik al meteen: zij zouden hier ook voor geen goud meer weg willen.

De juiste bouwdatum heb ik van niemand kunnen krijgen, maar uit gesprekken met Jos en Monique en een oud-bewoonster van dit pand, Jeanne Bastin-Frambach, bleek dat dit rond 1800 geweest moet zijn.

De volgende achtergevel is van een bekend huis in Gronsveld. De bouwstijl zal u wellicht op weg helpen.

Sjef Caris

Het kruis "Aon 't krúiske"

Aan een hoge populier, op de hoek van de Duysterstraat en de Voerenweg, in de volksmond ook wel "Aon 't krúiske" genoemd, hangt een klein wegkruis. Zoals ik reeds in een eerder artikel opmerkte, staan of hangen er langs de Voerenweg heel wat wegkruisen. Dit moet ongetwijfeld het gevolg zijn van het feit dat deze oude weg voor onze voorouders van groot belang was. Deze weg was vroeger de belangrijkste verbindingsweg tussen Voeren en Maastricht. Vandaar dat deze weg in de oude stukken ook wel Trichterwegh wordt genoemd.

Onze voorouders hadden veel nauwere banden met hun zuiderburen dan de huidige generatie. We moeten hierbij echter niet vergeten dat tot aan het einde van het Ancien Régime (eind 18e eeuw) de huidige landsgrens er nog niet was.

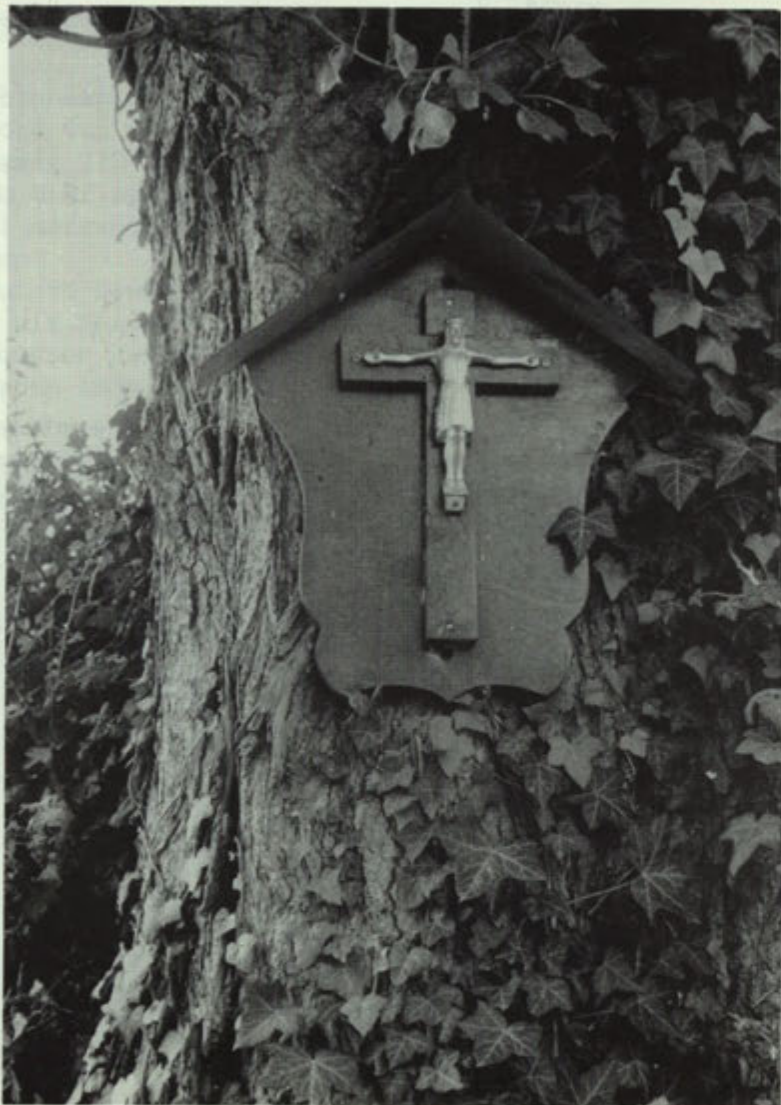
Heel wat families uit Gronsveld en Rijckholt hebben dan ook voorouders die afkomstig zijn uit de Voerstreek. Dit kwam natuurlijk ook doordat heel wat jonge mannen en vrouwen, zelfs tot voor enkele decennia, in de Voerstreek als dienstknecht of dienstmeid gingen werken.

Ook op godsdienstig gebied was er vroeger meer contact.

Uit het notitieboek van pastoor D'Affnay uit

's-Gravenvoeren blijkt dat in de 18e eeuw met de Bronk in 's-Gravenvoeren de processie ook de naburige dorpen Mesch, Mheer en Noorbeek aandeed.

In Grueles 1987 nr.3, bladzijde 106, hebben we kunnen lezen dat we hier zelfs in 1885 nog aangewezen waren op de diensten van een huisarts uit 's-Gravenvoeren.

Dit zijn uiteraard slechts enkele van de vele voorbeelden. In tegenstelling tot onze voorouders blijven de contacten van de huidige generatie met de Voerstreek veelal beperkt tot het bezoeken van een van de vele gezellige herbergen. Andere contacten zijn er nauwelijks.

De plaats waar nu het kleine wegkruis hangt, is een plek waar vermoedelijk al heel lang een wegkruis heeft gestaan of gehangen. Het toponiem "Aon 't krúiske", duidt hier al op. Op een landkaart van 1911 staat hier al een wegkruis aangegeven. Camille Zeguers en André Leenes hebben begin jaren zeventig alle wegkruisen in Zuid-Limburg gefotografeerd. Bij deze fotocollectie, die thans in het bezit is van de Stichting Kruisen en Kapellen van het bisdom, bevindt zich ook een foto van een mooi gietijzeren kruis dat destijds op deze plaats stond. Dit kruis is echter spoorloos verdwenen.

Omdat op deze plaats de kruisen vaak werden vernield, heeft Sjarel Jaspars z.g. er vaker een nieuw kruis moeten ophangen.

Het kruisje dat er nu hangt, heb ik er in november 1989 zelf opgehangen. Het kruisje met het korpus had ik van Jo Purnot gekregen en Jef Willems uit Valkenburg heeft er een houten kastje omheen gemaakt.

Dit kruis kan gerangschikt worden onder de categorie devotiekruisen.

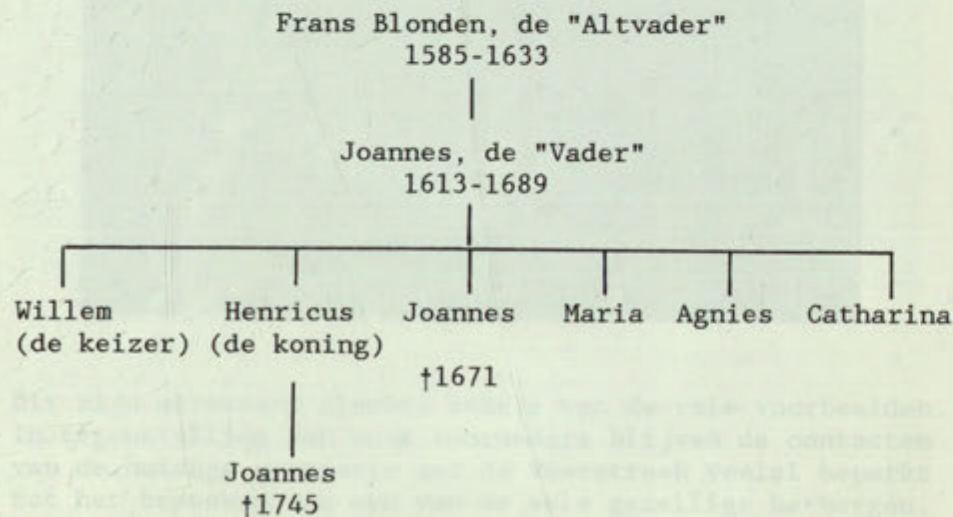
Léon Olislagers

De familie Blonden in het 17e-eeuwse Rijckholt

In de voorgaande aflevering van Grueles werd het schutterijconflict van 1666 beschreven. We zagen daarbij dat de tegenstellingen binnen de broederschap niet op zich stonden, maar gezien moeten worden in het licht van de (slechte) verhouding tussen Gronsveldenaren en Rijckholttenaren in de 17^e eeuw. Een belangrijke rol in het geheel werd gespeeld door de vooraanstaande Rijckholtse familie Blonden. In dit artikel zullen we nader ingaan op de achtergronden van het schutterijconflict. Hierbij wordt vooral aandacht besteed aan de familie Blonden.

Voor het verhaal zijn in het bijzonder de volgende generaties Blonden van belang:

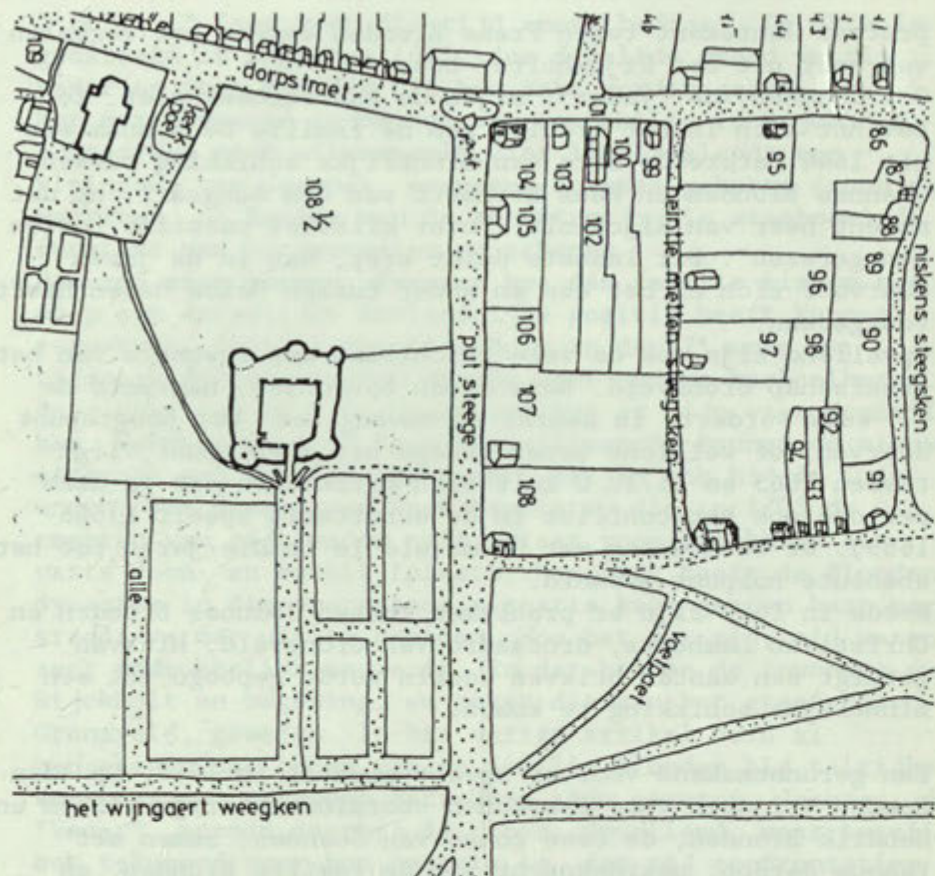
Wederom geldt, dat we ons in deze korte stamboom hebben beperkt tot de personen die voor het verdere verhaal relevant zijn. De aandachtige lezer zal inmiddels hebben opgemerkt, dat de eerder gepresenteerde stamboom (in het artikel over de schutterij) thans met enkele personen is uitgebreid.

Zoals gezegd speelde de familie Blonden in het 17^e-eeuwse Rijckholt een prominente rol. Leden van de familie in opeenvolgende generaties vervulden in die tijd vrijwel alle openbare functies. Zo was Frans, de Altvader, secretaris van de Schepenbank Rijckholt, schepen en burgemeester. De rechtzittingen werden doorgaans ook in zijn huis gehouden. Zijn zoon Joannes wordt al in 1633 bij het overlijden van zijn vader benoemd tot secretaris en schepen. Als minderjarige is hij op dat moment echter nog te jong om de eed af te leggen. Dit doet hij alsnog wanneer hij meerderjarig wordt. In de jaren daarna neemt Joannes ook nog de functies van burgemeester en rentmeester op zich. Tevens is hij jarenlang notaris. Op een gegeven moment zijn de functies van secretaris, schepen, burgemeester, rentmeester en notaris in één persoon verenigd. Later zou Joannes het secretarisambt delen met zijn zoon Willem, de keizer van de schutterij. Vanaf 1668 treedt deze laatste tevens op als schepen. Een dergelijke verstrengeling van belangen zou in onze tijd volstrekt onmogelijk zijn. En niet ten onrechte, want ook in 1679 blijkt het mis te gaan. Op 4 augustus van dat jaar worden Joannes en zijn zoon Willem wegens wangedrag uit hun ambt van secretaris en schepen gezet. Ook aan het rentmeesterschap van Joannes komt dan een voortijdig einde. Wat precies is voorgevallen, is niet helemaal duidelijk. Mogelijk hebben financiële malversaties hierbij een rol gespeeld. Aanwijzing hiervoor is een akte van overeenkomst die Joannes met de kasteelheer had gesloten ter vereffening van een schuld, die hij had opgebouwd tijdens zijn functie als rentmeester over de jaren 1659-1670. Ook de omvang van de schuld is veelzeggend: "derselve verblijft aen sijne vrij Heer schuldich de somme van zesduysent eenhondert drijenseventig gulden, 17 stuyvers,

1 oort..." (een voor die tijd enorm bedrag). De akte is gedateerd 30 augustus 1671, dus dezelfde maand waarin vader en zoon Blonden uit hun ambt worden gezet. Met deze kwestie is de rol van de familie in Rijckholt echter nog niet uitgespeeld. Tot 1745 bekleedt een kleinzoon van Joannes, eveneens Joannes geheten (zoon van Henricus, de koning van de schutterij; zie stamboom) de functies van burgemeester en schepen. Men zou zich kunnen afvragen hoe één familie binnen een dorp een dergelijke invloedrijke positie heeft kunnen verwerven. Feit is dat Rijckholt in de 17e eeuw een tijdperk doormaakte van steeds weer andere kasteelheren. Daar komt nog bij, dat geen van hen er zijn vast domicilie had. Wanneer in 1683 Jean-Maximiliaan de Bounam de nieuwe eigenaar van het kasteel wordt, blijft ook hij in Luik wonen. Pas diens zoon Jean-Baptiste, die in 1703 de rechten van zijn vader erft, kiest voor Rijckholt als vaste woon- en verblijfplaats. Mogelijk heeft de Blonden-dynastie in die voorgaande situatie kans gezien haar macht steeds verder uit te breiden. Hoe het ook zij, zij waren zeer nadrukkelijk aanwezig. En dat hebben de inwoners van Rijckholt en omgeving, en zeker die van het graafschap Gronsveld, geweten. In het vorige artikel werd al aangegeven dat leden van de familie Blonden bij talrijke kwesties en processen betrokken zijn geweest. Joannes, de "Vader", spande daarbij de kroon. Opvallend, maar tegelijk ook tekenend voor hun positie is, dat zij confrontaties met de kasteelheer van Rijckholt of de grafelijke familie van Gronsveld niet uit de weg gingen. Ter illustratie van de rol die de Blondens speelden, volgen thans enkele zaken waarin de familie partij was. Zo voerde Frans Blonden, de "Altvader", in de periode 1613-1616 voor de leenhof van Gronsveld een omvangrijk proces tegen een zekere Johan van Vaals over een stuk land. In 1621 is sprake van onenigheid met de heer van Rijckholt, Adriaan Balthazar van Vlodrop. Wanneer de kasteelheer vervolgens de paarden van Blonden in beslag laat nemen, eist Frans hiervoor een officiële verklaring. Een jaar later, in 1622, speelt wederom een kwestie met de kasteelheer, waarbij deze laatste via zijn secretaris

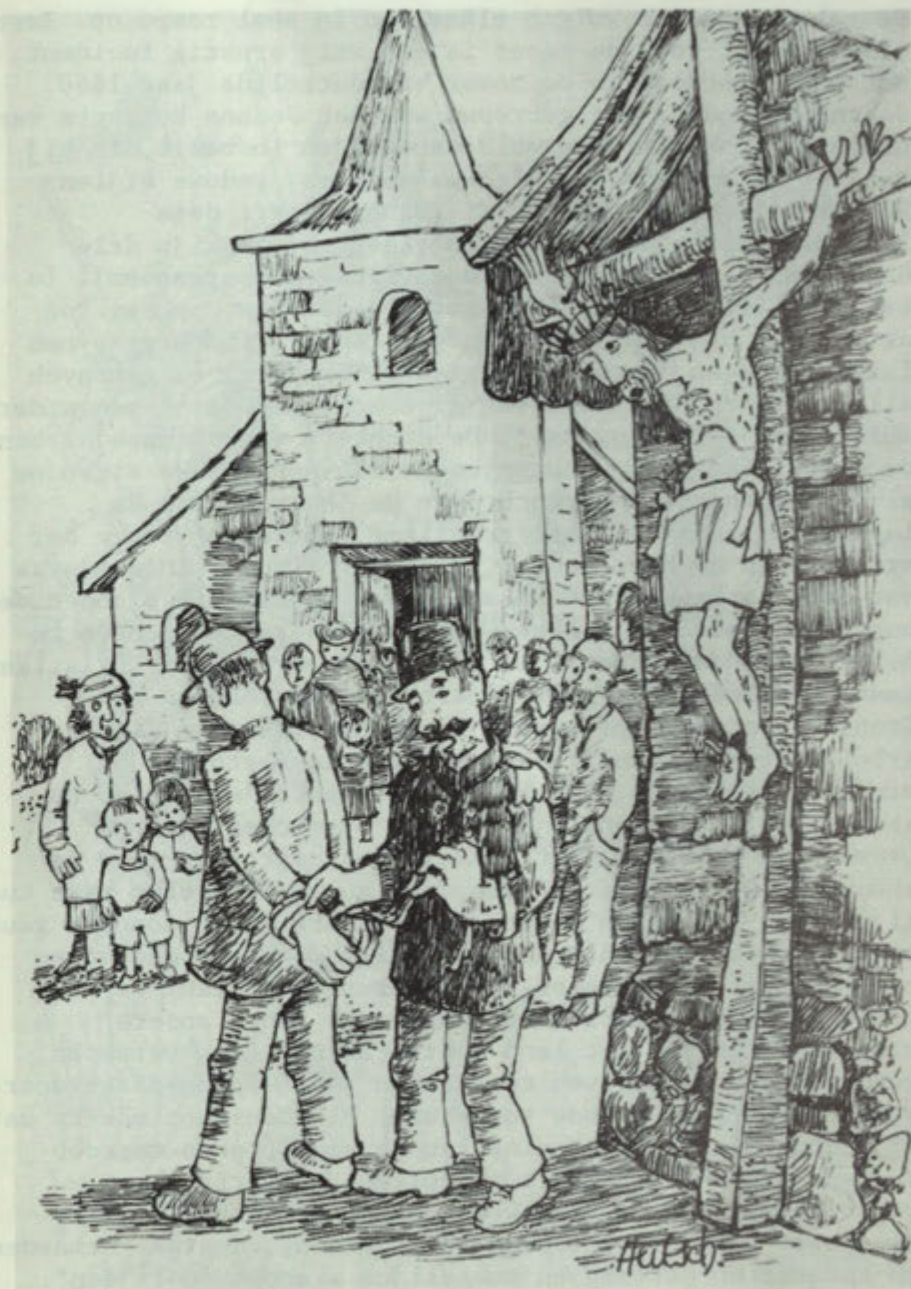
protest aantekent tegen Frans Blonden wegens het weghalen van hout uit het Rijckholter bos. Ook Joannes, de "Vader", mijdt de kasteelheer niet. Zo bevindt zich in het archief van de familie De Bounam een uit 1644 daterende akte van minnelijke schikking tussen Joannes Blonden en Hans Bernaert van den Bongaart, op dat moment heer van Rijckholt, "over allerlei kwesties tussen hen gerezen". Dit laatste duidt erop, dat in de jaren daarvoor zich al het een en ander tussen beide heren heeft voorgedaan. Opvallend zijn ook de vele geschillen met inwoners van het graafschap Gronsveld. Deze nemen bovendien, naarmate de 17^e eeuw vordert, in aantal en omvang toe. Het hoogtepunt daarvan, of wellicht beter gezegd het dieptepunt, ligt tussen 1665 en 1671. U zult zich herinneren dat in deze periode ook het conflict in de schutterij speelt (1666-1669). De verhouding met Gronsveld is in die jaren tot het absolute nulpunt gedaald. Reeds in 1652 zijn er problemen tussen Joannes Blonden en Christiaan Lamberts, drossaard van Gronsveld. Hiervan getuigt een aantal brieven waarin wordt gepoogd tot een minnelijke schikking te komen.

Een geruchtmakend voorval speelt zich af in 1668. Op "den Goeden Vrijdach voor Paesschen voormiddach" zijn Willem en Hendrik Blonden, de twee zonen van Joannes, samen met Pasque Jardon, paardeknecht van de familie Blonden, en "noch eynen anderen knecht genaemt Jan Melser alias Melser Jan" met hun paarden aan het ploegen "op ene stuck lant van Blonden onder Gronsfelt op het Wijngartswechken genaemt". Het Wijngaardsvoetpad (Wiégerswègske) is ook heden ten dage nog de gangbare naam voor de weg die loopt ten westen van het kasteel van Gronsveld. De weg begint bij de Stationsstraat en liep vroeger, d.w.z. vóór de oprit van de autosnelweg gerealiseerd was, door tot de kruising nabij de voormalige "Kiézelkoujl" in de "Sjlaek". Als de Rijckholtenaren aldaar aan het werk zijn, verschijnt plotseling Lieben Peusens ten tonele, bode van de gravin van Gronsveld. Peusens is "bij hun gecoemen en heeft op een pert (=paard) geslaegen seggende dat 't selve gearristert waere". Desgevraagd verklaart hij dat de

Middengedeelte van Gronsveld, naar de kaart van Törning-Jettenbach (tussen 1782 en 1787). Het "wijngaert weegken" vindt u onder aan de kaart.

inbeslagname van het paard geschiedt in opdracht van Nies Linssens, "achtergelatene (=weduwe) van Aussem Aussems tot Gronsveld". Wat precies aan de hand is, wordt uit de op deze gebeurtenis betrekking hebbende stukken niet helder. Duidelijk is echter, dat ook deze Nies Linssens (of voorheen wellicht haar overleden echtgenoot) nog een appeltje met Joannes Blonden te schillen heeft. Overigens wordt Joannes zelf in verband met deze zaak eveneens gearresteerd. Dat gebeurt als hij op diezelfde "Goedenvridag inde hoogtijdt daegen van Paessen uyt de kercke ende dienst godts" komt. Hij laat hierover een krachtig protest horen bij de gravin van Gronsveld.

De gebeurtenissen volgen elkaar nu in snel tempo op. Zeer illustratief voor de sfeer is een vrij ernstig incident, dat zich voordoet in de zomer van datzelfde jaar 1668. Joannes Blonden, die getrouwd was met Joanna Roffarts van Gronsveld, had in Gronsveld landerijen in bezit die hij van "sijne schoenmoeder Agnies Aussems, weduwe wijlen Willem Roffarts" geërfd had. Joannes geeft deze landgoederen in maart 1668 in eigendom aan zijn drie dochters, Marie, Agnies en Catharina (zie stamboom). In een door Joannes, in zijn ambt als notaris, opgestelde akte geeft hij aan, dat bedoelde landerijen "over eyne langen tyt van jaeren in possessie (=bezit) en gebruyck allentoes" zijn geweest van zijn schoonmoeder "ende andere vorsaetten (=voorouders)". De dochters van Joannes hebben de over 1668 te verwachten oogst van hun nieuwe eigendom al in het voorjaar verkocht aan de "Heere Baron de Lamergelle ende desselfs gemalinne, Heere en Vrouwe der vrijheyt in de Heerlicheyt Eijsden". Als zij in augustus van dat jaar samen met knechten van de familie Blonden de oogst van het land willen halen en "de roggevruchten te helpen af ende indoen", is plotseling drossaard Christiaan Lamberts, "met eyne groete parthije onderdaenen van Gronsfelt coemen oploepen". De Gronsveldenaren zijn de arbeiders vervolgens "coemen turbeeren (=storen) en hindernisse doen". Daar blijft het echter niet bij. De spanningen zijn kennelijk zo hoog opgelopen, dat de Gronsveldenaren wel 7 of 8 keer "met pistollen naar de arbeyders hebben geschoetten, dat hun de coegelen nast hun lijff sijn gevloegen". Van slachtoffers maakt Joannes geen melding. Wel geeft hij aan, dat zijn dochters gedwongen zijn geweest "'t letsten roggecoeren op 't lant te laeten". De eigenaars hebben de rogge "ende andere ertenvruchten" op het land moeten zien "staen verzupen, verdorren ende bederven ter causen van (=veroorzaakt door) voornoemd oploepen ende turberen". Blonden concludeert dat zijn dochters daardoor niet aan de afgesproken verkoop kunnen voldoen. Hij stelt vervolgens Lamberts verantwoordelijk voor "gewelt, onrecht, turbatie, usurpatie (=wederrechtelijk bezit nemen), costen, schaeden en interesten geleden en moegelijck alsnoch te lijden". Dat de verhouding tussen Blonden en Lamberts op zijn

zachtst gezegd niet best is geweest, blijkt ook jaren later als Joannes beslag laat leggen op goederen van de erfgenamen van Christiaan Lamberts in verband met nog niet betaalde schulden.

In 1671 blijken de tegenstellingen tussen Gronsveld en Rijckholt dusdanige vormen te hebben aangenomen, dat dan feitelijk alle inwoners de gevolgen ervan aan den lijve ondervinden. Ook de gravin van Gronsveld, weduwe van de in 1662 overleden Justus Maximiliaan van Bronckhorst, is inmiddels volledig bij de conflicten betrokken geraakt. Joannes Blonden maakt in 1671 veel ophef over de wijze waarop de inwoners van Rijckholt volgens hem door de "pastroers ende bedienders van de parochiale moederkercke tot Gronsfelt" tegemoetgetreden worden. In het artikel "Gronsveld en Rijckholt in de 17^e en 18^e eeuw" (Grueles, december 1991, 11^e jaargang no.4) is hier al over geschreven. Voor de context van dit verhaal lijkt het op zijn plaats de onvrede van Joannes Blonden kort te memoreren.

In een door hem opgestelde notariële akte wijst Joannes op het feit dat op "onser liever vrouwe lichtdagh" (2 februari) alleen kaarsen zijn uitgedeeld aan de Gronsveldenaren en niet aan de inwoners van Rijckholt. Dit had volgens de oude gewoonte wel moeten gebeuren. Daarnaast geeft hij aan, dat "d'inwoonders van Rijckholt, gerechtigde parochianen hunder moederkercke, in hunner ganck totter heiligen missen" werden gehinderd. Voorts krijgen, volgens Blonden, Rijckholtse armen minder uit de armenkas dan waarop ze recht hebben. Dit blijkt met name het geval te zijn sedert Jan Berchmans, schepen van Gronsveld, het beheer van de armenkas heeft overgenomen van de overleden Lambert Lousberchs. In dit verband vestigen we de aandacht op het feit, dat Jan Berchmans in het schutterijproces van 1666 waarschijnlijk een van de drie personen is die door Willem en Hendrik Blonden worden aangeklaagd.

Wat Joannes tenslotte persoonlijk zeer treft is het feit, dat hem niet toegestaan wordt om zijn begin 1671 overleden zoon Joannes junior (zie stamboom) te begraven in het familiegraf op het kerkhof te Gronsveld. Dit verbod blijkt

te zijn uitgevaardigd door de gravin. Wanneer ene Jan Loyen bezig is het graf te delven, wordt hij door de bode Lieben Peusens gemaand op te houden onder bedreiging, dat anders "mannen ende schutten van de gravin bij stercke handt" het graven zouden verhinderen.

De betrokkenheid en de rol van de gravin worden volstrekt duidelijk wanneer zij opdracht geeft om nota bene op "sondagh wesens processien dagh den letsten maij lestleden (=Bronkzondag) inde duijster nacht aen het krieken van de daege" een sedert enige tijd in Rijckholt woonachtige pastoor met grof geweld uit zijn huis te zetten. Het klinkt misschien ongeloofwaardig, maar de hier beschreven gebeurtenissen betreffen slechts een kleine greep uit de vele problemen die zich in die jaren tussen Gronsveldenaren en Rijckholtenaren voordoen. De diepere achtergrond van het schutterijconflict, dat zich in diezelfde tijd afspeelt (1666-1669), moge stilaan duidelijk zijn geworden.

De controverse tussen Gronsveldenaren en Rijckholtenaren houdt het leven in deze dorpen ook in de jaren zeventig van de 17^e eeuw nog in zijn greep. Zoals eerder aangegeven, loopt het in 1679 - tien jaar na de kwestie in de schutterij - met Joannes Blonden mis. Joannes en zijn zoon Willem, de keizer, worden in dat jaar uit hun ambt gezet. Het is opmerkelijk dat na 1679 het aantal processen, waarbij sprake is van tegenstellingen tussen Gronsveld en Rijckholt, fors afneemt. Hoewel dit geenszins als zeker mag worden aangenomen, is een relatie met de val van Joannes en Willem Blonden snel gelegd.

Het terugtreden in 1679 zou er echter niet toe leiden dat Joannes zich in de luwte van het bestaan terugtrekt. Legio zijn de voorbeelden van kwesties waarbij hij ook in de jaren tachtig van de 17^e eeuw betrokken is. Het verschil met voorheen is dat hij het nu veelal dichter bij huis zoekt, in Rijckholt of zelfs in zijn eigen familie. Het is verleidelijk om ook hieruit uitgebreid te citeren. We beperken ons echter tot enkele voorvallen waaruit blijkt dat Joannes zijn streken nog niet verleerd is. Zo moet hij in 1682 twee paarden en een koe aan justitie verpanden in verband met "achterstallige schatten

(=belastingen) en andere liggende posten". Ook nu laat Joannes het er niet bij zitten. Met enkele van zijn kinderen slaagt hij erin de deuren van de pandstal open te breken, de gepande beesten weg te halen en deze buiten de heerlijkheid Rijckholt te brengen.

In 1683 daagt Joannes zijn buurman Joannes Coenen voor het gerecht, omdat Coenens vrouw haar honden zou hebben opgezet tegen een van zijn varkens. De honden hebben het varken daarbij "seer greffelijk getracteert ende gebeten dat deselve van 't gebijt en quetsure is comen te sterven". Joannes eist van zijn buurman de schade van "20 Maastrichtse guldens" te vergoeden.

Zelf moet Joannes zich in deze jaren op last van de erfgenamen van zijn zusters Catharina, Anna en Elizabeth voor justitie verantwoorden in verband met scheiding en deling van de goederen van Frans Blonden, de "Altvader". Joannes sterft aan het eind van de jaren tachtig, naar alle waarschijnlijkheid in 1689. Op zijn sterfbed schenkt hij aan de armsten van zijn familie een half bunder van

zijn landerijen. De tegenstellingen tussen Gronsveldenaren en Rijckholttenaren lijken hem niet te overleven. Zijn nazaten trouwen en wonen weer in Gronsveld.

Dit artikel, alsook het verhaal over het schutterijconflict in de vorige aflevering van Grueles, geven een indruk van de wijze waarop de familie Blonden in het 17^e-eeuwse Rijckholt haar prominente rol heeft gespeeld en op haar wijze een stempel heeft gedrukt op de geschiedenis van Rijckholt en Gronsveld in die periode. Waar deze conclusie in zijn algemeenheid de familie Blonden geldt, is zij in het bijzonder van toepassing op Joannes Blonden, de "Vader". Indien Grueles 300 jaar geleden zou hebben bestaan, zou hij met recht een plaats hebben gekregen in de rubriek "Kên d'r hön nog?" Zonder Joannes hadden we deze geschiedenis misschien niet kunnen schrijven. Zonder hem was vrijwel zeker geen licht geworpen op de eerste decennia van de historie van onze schutterij. Hierbij wijzen we er bovendien op, dat de al langer bekende oprichtingsakte van de schutterij uit 1619 afkomstig is uit de bijlagen bij het proces van 1666. Een proces dat zonder Joannes Blonden nooit zou zijn gevoerd.

Piet Daemen
Fieke Lakmaker
Jo Purnot

Toponiemen

D'n Hotsboüm

De reconstructie van de Wijngaardshof is een nagenoeg onuitputtelijke bron van toponiemen. Dat is vooral te danken aan de beschrijvingen van landerijen in de diverse akten. Meestal zijn die heel kort en simpel. Maar soms is zo'n beschrijving bijna poëzie:

"aen dat hanghen van reessenberch tegen lichterborch light
eijn stuck landts dat gheijt in dat vrouendael met eenen
quartiere
ende mede eenen stoetel op die grebbe onder reessenberch,
ende dat gheijt onder den wegh de van Gronsfelt ten houwe
boume toe gaet,
ende dit stuck helt tsaemen vijff bonder ende seventhien
grootte roeden
ende aendie Zijde van Reessenberch reijnt der Joncker van
Rijckelt
ende Calffstert van Gronsfelt, staet daeraen met eijnen
hende
ende reijnen proenen der Jonge, reijnt aen die ander
sijde".

Om de tekst beter te begrijpen, volgt hieronder de verklaring van een aantal woorden.

- quartiere = gedeelte van een gebied; hoeft niet precies het vierde deel te zijn.
- stoetel = uitstulping (?).
- helt = houdt in, bevat.
- reijnt = grenst.

Deze beschrijving staat in een afschrift van een akte uit 1444, die het landgoed van Hendrick van Heer beschrijft. Je zou er toch wat voor over moeten hebben om te weten om welk stuk land het hier gaat. Doet u maar geen moeite,

want ik ga het u nu vertellen: het is perceel 8 van de Wijngaardshof. (Zie Grueles 11(1991) afl.1.) Als u het kaartje op blz. 50 er even bij haalt, kunt u het zien liggen met "quartiere", "stoetel" en al.

Hoewel in de beschrijving een aantal persoonsnamen en toponiemen voorkomen waarvan het de moeite zou lonen om er even bij stil te staan (en in volgende afleveringen doen we dat ook nog wel), gaat het in dit artikel om het gedeelte: "...onder den wegh de van Gronsfelt ten houwe boume toe gaat..."

De meesten van u kennen die weg. Het is de Keerderweg (ook wel Cadiererweg of Helweg genoemd), die via "De Hel" langs "D'n Hotsboüm" naar Cadier en Keer loopt.

En daarmee hebben we een 15e-eeuwse benaming voor "D'n Hotsboüm" namelijk: "houwe boume" (= oude boom).

Hoe de ontwikkeling van "houwe boume" tot "hotsboom" is verlopen, is niet voor de hand liggend. Wellicht is "houwe" verbasterd tot "hots", via "houts". De benaming "houtsboom" komt in 1619 voor, aldus de "Diksjenèr". We kunnen echter wel vaststellen dat op de plaats waar nu "D'n Hotsboöm" staat, op de grens tussen Gronsveld en Cadier en Keer, eeuwenlang een solitaire boom gestaan heeft, die in 1444 al de "oude boom" werd genoemd. De huidige "Hotsboöm" is een zomerlinde (*Tilia platyphyllos*). De omtrek op een meter boven maaiveld is 4,20 m. De hoogte is ±40 m. Over de ouderdom en de functie van deze boom zullen we in een volgend artikel nader ingaan. Maar dat "D'n Hotsboöm" een natuurmonument is, mag nu al duidelijk zijn.

Piet van Caldenborgh

Met dank aan de heer T.G. Frints, Groot Welsden.

Copyright Stichting Grueles.

Secretariaat: Rijksweg 92, 6247 AK Gronsveld. Tel. 04408-2880/1575.

Abonnementen-administratie: Rijksweg 86a. Tel. 04408-1662.

Abonnementsprijs f 19,50 per jaar. Losse nummers f 6,00.

Rabobank Gronsveld, rek. nr. 11 75 15 000 / Postgiro 25 35 375 t.n.v. Stichting Grueles.

